

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان شناسی و زبان های خارجی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته آموزش زبان فارسی

عنوان پایان نامه:

**بررسی و مقایسه ی جایگاه و کاربرد زبان های فارسی و ترکمنی
در موقعیت های اجتماعی در استان گلستان**

نگارش:

رضا چنگیزی آشتیانی

استاد راهنما:

دکتر بهمن زندی

استاد مشاور:

دکتر سیدمهدی سمائی

فروردین ۱۳۸۹

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان شناسی و زبان های خارجی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته آموزش زبان فارسی

عنوان پایان نامه:

**بررسی و مقایسه ی جایگاه و کاربرد زبان های فارسی و ترکمنی
در موقعیت های اجتماعی در استان گلستان**

نگارش:

رضا چنگیزی آشتیانی

استاد راهنما:

دکتر بهمن زندی

استاد مشاور:

دکتر سیدمهدی سمائی

فروردین ۱۳۸۹

تاریخ
شماره
پیوست

دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور استان تهران

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته آموزش زبان فارسی تحت
عنوان:

" بررسی مقایسه جایگاه و کاربرد زبانهای فارسی و ترکمنی در
موقعیتهای اجتماعی در استان گلستان "

زمان: چهارشنبه ۸۹/۱/۲۵ ساعت: ۱۰/۰۰-۱۲/۰۰

درجه ارزشیابی: حال

نمره: ۱۹ نمره صحیح

هیات داوران:

- ۱- استاد راهنما: دکتر بهمن زندی
- ۲- استاد مشاور: دکتر مهدی سمائی
- ۳- استاد داور: دکتر بلقیس روشن
- ۴- نماینده تحصیلات تکمیلی

رئیس داوران

رئیس داوران

تهران، خیابان انقلاب،
خیابان استاد نجات اللهی،
نبش خیابان سپند،
پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۹۰۳۱۵۸
پست الکترونیکی:

Info@tpnu.ac.ir

نشانی الکترونیکی:

http://www.tpnu.ac.ir

سزای تو گر نیست چیزی که هست بکشیم و با آن پساییم دست

پیشکش حماسه سرای بزرگ ایران

ابوالقاسم فردوسی

و شاعر شهیرترکمن

مختومقلی فراغی

با یاد و خاطره ی پدر

سپاسگزاری

در انجام این پژوهش، بزرگانی به یاری برخاستند که بی حضور آنان، تحقیق این امر ممکن نبود. بر خود واجب می دانم از تمام کسانی که به گونه ای در به ثمر رسیدن آن نقش داشته اند، سپاسگزاری کنم:

استاد دانشمند، **دکتر بهمن زندی**، راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشتند و در طول تدوین آن، بی دریغ و منت، گره های بسیاری از کار گشودند. نگارنده موفقیت خود را مدیون راهنمایی های ایشان می داند و سپاس ها دارد. هم چنین استاد فاضل، **دکتر سیدمهدی سمائی**، ضمن پذیرش مشاورت پایان نامه، همواره با نظر عنایت در کار نگر بستند و از هیچ کمکی دریغ نکردند، به ایشان هم درود ها باید.

مادرم که بودم را به من هدیه کرد، با حمایت های بسیار، زمینه ی تحصیل و پیشرفت را برایم فراهم کرد. زبان از بیان سپاسی در خور الطاف او قاصر است. به پاس محبت های او چه می توانم کرد؛ جز این که از خداوند مهربان سلامتی و عزت او را خواهان باشم.

برادر بزرگم، فرهاد چنگیزی آشتیانی که حضور او در فصل فصل تحقیق گره گشای بسیاری از مشکلاتم بود. زحمت تایپ پایان نامه را با دقت بسیار مسؤلانه به عهده داشتند. و آقایان محمد رضا فاطمی، حسن سمیعی، سلمان اسپری، غلامرضا حصاری، تیمور ایری که در طول تحصیل و تحقیق یاری ام نموده اند، سپاسگزارم.

چکیده :

این پژوهش با هدف بررسی و مقایسه جایگاه و کاربرد زبان های فارسی و ترکمنی در موقعیت های اجتماعی در استان گلستان صورت گرفته است. جامعه آماری را ترکمن زبانان ساکن استان گلستان تشکیل داده اند که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای نسبی و جدول مورگان، ۱۹۲ نفر از زنان و ۱۸۸ نفر از مردان به عنوان نمونه انتخاب و با پرسشنامه اجرا گردید. نتایج نشان داد که ترکمن زبانان در موقعیت های رسمی بیشتر از زبان فارسی و در موقعیت های غیر رسمی بیشتر از زبان ترکمنی استفاده می کنند. از نقطه نظر گروه های سنی، افراد جوان، از نقطه نظر گروه های جنسی، جنس مونث و از نقطه نظر گروه های تحصیلی، افراد تحصیل کرده بیشتر از دیگر گروه ها از زبان فارسی استفاده می کنند

در موقعیت دوستان و همسایگان کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در بین جنس مونث و جنس مذکر تفاوت معناداری نداشت. در موقعیت های اداری نیز فقط در موقعیت آموزشی بین جنس مونث و جنس مذکر تفاوت معناداری وجود داشت و جنس مونث از زبان ترکمنی در این موقعیت بیشتر از جنس مذکر استفاده نموده اند. بر حسب سن، نه تنها افراد جوان در موقعیت های مختلف رسمی و غیر رسمی بیشتر از دیگر گروه ها از زبان فارسی و ترکمنی استفاده نمی کنند، بلکه تفاوتی با سایر گروه ها ندارند. در سطح تحصیلات نیز نتایج نشان داد که در بین سطوح مختلف تحصیلی نیز افراد در کاربرد زبان فارسی و ترکمنی با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند.

کلید واژه ها :

جامعه شناسی زبان-دو زبانگی- دوزبانگونی- تحلیل حوزه ای- زبان فارسی - زبان ترکمنی- استان گلستان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	مقدمه
۳	بیان مساله
۴	اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	اهداف تحقیق
۶	فرضیه های تحقیق
۷	گستره تحقیق
۷	مکان تحقیق
۹	تعاریف متغیرها
۱۰	تعاریف نظری
۱۴	تعاریف عملیاتی
۱۶	پیکره تحقیق
۱۷	کلید واژه ها

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۱۸	مقدمه
۱۸	زبان شناسی و تاریخچه ی آن
۲۲	زبان، گویش و گونه
۲۹	ویژگی اجتماعی زبان
۳۲	دوزبانگی
۳۴	دو زبانگونگی
۳۸	رابطه بین دوزبانگونگی و دوزبانگی
۳۹	دوزبانگونگی در زبان فارسی
۴۳	حوزه و تجزیه و تحلیل حوزه ای
۴۸	نتیجه گیری

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل سوم: روش تحقیق

مقدمه	۵۱
روش تحقیق	۵۳
روش و ابزار جمع آوری داده ها	۵۳
جامعه آماری	۵۴
نمونه و روش نمونه گیری	۵۵
روش اجرای پژوهش	۵۵
ابزار اندازه گیری	۵۶
تعیین روایی پرسشنامه	۵۷
محاسبه پایایی پرسشنامه	۵۸
روش تجزیه و تحلیل داده ها	۵۸

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

مقدمه	۵۹
توصیف داده ها	۵۹
تجزیه و تحلیل فرضیه های پژوهش	۶۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۸۸	مقدمه
۸۹	نتایج حاصل از یافته های تحقیق
۹۳	مقایسه نتایج پژوهش حاضر با دیگر تحقیقات
۹۶	پیشنهادهای پژوهشی
۹۷	محدودیت های تحقیق
۹۸	منابع و مأخذ
	پیوست ها
۱۰۲	پرسش نامه

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۵	جدول (۱-۳) توزیع جامعه و نمونه به تفکیک شهر.....
۵۷	جدول شماره (۲-۳) مقوله بندی پرسشنامه بر اساس ۶ مقوله اجتماعی.....
۵۹	جدول (۱-۴) توزیع فراوانی و درصد افراد نمونه به تفکیک جنسیت.....
۶۰	جدول (۲-۴) توزیع فراوانی و درصد افراد نمونه به تفکیک سن.....
۶۱	جدول (۳-۴) توزیع فراوانی و درصد افراد نمونه به تفکیک میزان تحصیلات.....
۶۲	جدول (۴-۴) توزیع فراوانی و درصد افراد نمونه به تفکیک وضعیت تأهل.....
	جدول (۵-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۳	حوزه خانواده.....
	جدول (۶-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۴	حوزه دوستان.....
	جدول (۷-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۵	حوزه همسایگان.....
	جدول (۸-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۶	موقعیت های غیر رسمی.....
	جدول (۹-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۷	موقعیت های رسمی (دادو ستد).....
	جدول (۱۰-۴) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در
۶۸	موقعیت های رسمی (آموزشی).....

جدول (۴-۱۱) نتایج آزمون t جفت شده در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های رسمی (اداری)	۶۹
جدول (۴-۱۲) نتایج آزمون t گروه های مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های غیر رسمی (خانواده) به تفکیک جنسیت	۷۰
جدول (۴-۱۳) نتایج آزمون t گروههای مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های غیر رسمی (دوستان) به تفکیک جنسیت	۷۱
جدول (۴-۱۴) نتایج آزمون t گروههای مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های غیر رسمی (همسایگان) به تفکیک جنسیت	۷۲
جدول (۴-۱۵) نتایج آزمون t گروههای مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های رسمی (داد و ستد) به تفکیک جنسیت	۷۳
جدول (۴-۱۶) نتایج آزمون t گروههای مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های رسمی (آموزشی) به تفکیک جنسیت	۷۴
جدول (۴-۱۷) نتایج آزمون t گروههای مستقل در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی و ترکمنی در موقعیت های رسمی (اداری) به تفکیک جنسیت	۷۵
جدول (۴-۱۸) نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی در موقعیت ها غیر رسمی به تفکیک سن	۷۶
جدول (۴-۱۹) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان ترکمنی در موقعیت ها غیر رسمی به تفکیک سن	۷۸
جدول (۴-۲۰) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی در موقعیت ها رسمی به تفکیک سن	۷۹

جدول (۴-۲۱) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان ترکمنی در موقعیت های رسمی به تفکیک سن.....	۸۱
جدول (۴-۲۲) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی در موقعیت ها غیر رسمی به تفکیک سطح تحصیلات.....	۸۲
جدول (۴-۲۳) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان ترکمنی در موقعیت ها غیر رسمی به تفکیک سطح تحصیلات.....	۸۴
جدول (۴-۲۴) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان فارسی در موقعیت های رسمی به تفکیک سطح تحصیلات.....	۸۵
جدول (۴-۲۵) نتایج تحلیل واریانس چند متغیره در مورد مقایسه کاربرد زبان ترکمنی در موقعیت های رسمی به تفکیک سطح تحصیلات.....	۸۶

زبان^۱ و جامعه پیوسته در تحول و دگرگونی هستند، اما گستردگی و سرعت تغییرات و دگرگونی های زبانی و اجتماعی یکسان نیست. به طور کلی، تحولات اجتماعی با سرعت بیشتری اتفاق می افتند و تغییرات زبانی کندتر هستند اما در مجموع، در جهت تحولات و دگرگونی های اجتماعی قرار دارند. البته سرعت تغییرات زبانی در زمینه های گوناگون معنایی، دستوری و تلفظی نیز یکسان نیست. (مدرسی، ۱۳۸۷، ص ۵)

اجتماعات انسانی از یک سو پیوسته در تحول و دگرگونی درونی هستند و از این جهت، زبان (و به ویژه واژگان) آنها نیز همواره در تحول و تغییر است و از سوی دیگر، به دلایل گوناگون، با یکدیگر در تماس و برخورد هستند و در نتیجه زبان های آنها نیز با هم تماس پیدا می کنند و بر یکدیگر اثر می گذارند. هنگامی که اجتماعات انسانی به اشکال مختلف و به دلایل گوناگون اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، تاریخی، اقتصادی، جغرافیایی و غیره با یکدیگر ارتباط پیدا می کنند، از جنبه های گوناگون و از آن جمله از نظر زبانی بر یکدیگر تأثیر می گذارند. بنابراین، برخورد میان زبان ها را باید یکی از پی آمدهای برخورد ها و ارتباطات غیر زبانی بلند مدت یا کوتاه مدت میان جامعه های انسانی دانست. (همان: ص ۵۳)

زبان شناسان میان رفتار زبانی و طبقه ی اجتماعی افراد، همبستگی قابل ملاحظه ای یافته اند؛ به طوری که از رفتار زبانی آنها می توان به عنوان ملاکی برای تعیین یا تشخیص

¹ language

پایگاه طبقاتی آنان استفاده کرد. زیرا طبقات اجتماعی، الگوهای رفتاری درون گروهی مشترکی دارند که اعضای طبقات مختلف را از هم متمایز می سازد. رفتار زبانی نیز بخشی از رفتار اجتماعی محسوب می گردد. (سارلی: ۱۳۸۷، ص ۱۲)

جنسیت افراد نیز سبب ایجاد تنوع زبانی می گردد. در حالی که گویش^۱ های منطقه ای و اجتماعی ناشی از فاصله ی جغرافیایی و اجتماعی است. گونه^۲ های زبانی جنسی از تفاوت اجتماعی نشئت می گیرد. زبان به عنوان پدیده ای اجتماعی، رابطه ی تنگاتنگی با طرز تلقی های اجتماعی دارد. مردان و زنان به آن سبب از نظر اجتماعی تفاوت دارند که جامعه، نقشهای اجتماعی متفاوتی برای آنان تعیین می کند و الگوهای رفتاری متفاوتی را از آنها انتظار دارد. گونه های زبانی جنسی در واقع بازتاب و نماد این تفاوت هستند. (همان: ص ۱۳)

گروه های سنی و تحصیلی نیز گونه های زبانی خاص خود را دارند. گونه ی زبانی نوجوانان با گونه ی زبانی میانسالان تفاوت دارد. گونه ی زبانی استادان دانشگاه با دانش آموزان دبیرستان فرق دارد. (همان: ص ۱۳)

به سبب نیاز جوامع بشری به یکدیگر و توسعه ی وسایل ارتباطی، تعاملات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جوامع افزایش یافته است. در این برخوردها، پدیده های مادی و معنوی بسیاری میان جوامع داد و ستد می شود. در این حالت، برخورد های زبانی نیز افزایش می یابد

¹ dialect
² variety

و تحولی در زبان های جوامع پدید می آورد. تغییر زبانی در این برخورد ها، بیشتر در واژگان زبان و به شکل قرض گیری واژگان رخ می دهد. (همان: ص ۲۵).

۲-۱- بیان مسأله

زبان یکی از ضرورت های زندگی اجتماعی است و به کارگیری آن یکی از ویژگی های انسان اجتماعی می باشد. کارکرد زبان در برقراری روابط اجتماعی بازتابی از این واقعیت است که بین زبان و جامعه همبستگی نزدیکی وجود دارد. زبان به عنوان یک نهاد اجتماعی، از یک سو برای ایفای نقش ارتباطی خود به ثبات نیاز دارد و از سوی دیگر، به موازات دگرگونی هایی که در سطح یک جامعه پدید می آید، ناگزیر دچار تغییر می گردد و خود را با نیازهای زمان منطبق می سازد. انقلاب های اجتماعی، پیشرفت های علمی و صنعتی، برخوردهای فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، جنگ ها، مهاجرت، شهرگرایی و غیره پدیده هایی هستند که گاه سبب می شوند میلیون ها انسان با زمینه های زبانی گوناگون در یک جامعه گرد آیند و برای برقراری ارتباط با یکدیگر، ناگزیر از زبان مشترک استفاده کنند. چنین پدیده هایی گاهی سبب گسترش زبان رسمی و حذف تدریجی سایر زبان ها، گویش ها و گونه های محلی و افزایش میزان دوزبانگی در این جوامع می گردد که در چنین جوامعی، معمولاً یکی از این زبان ها در بافت های کاربردی غالب و مسلط است. مطالعه زبان و پدیده های زبانی با توجه به عوامل و متغیرهای اجتماعی در دهه های اخیر، مورد تاکید برخی از زبان شناسان

بوده است. بنا بر عقیده جامعه شناسان زبان، توجیه علل برخی از پدیده های زبانی بدون در نظر گرفتن نقش چنین عواملی نه تنها مشکل، بلکه در برخی موارد غیر ممکن می نماید. در واقع، میان ساخت زبان و ساخت جامعه و روندها و متغیرهای زبانی و اجتماعی رابطه ای نزدیک و تنگاتنگ وجود دارد و مطالعه زبان جدا از بافت اجتماعی آن، نمی تواند توصیفی همه جانبه و واقع گرایانه از آن به دست دهد. (مدرسی: ۱۳۸۷، ص ۷-۱)

جامعه شناسی زبان، در بر گیرنده کلیه بررسی های زبانی - اجتماعی است و می کوشد تا با بهره گیری از دستاوردهای نظری و روش شناختی علوم جامعه شناسی و زبان شناسی، به بررسی زبان پردازد، جایگاه آن را در زندگی اجتماعی انسان و ارتباط آن را با سایر رفتارهای اجتماعی مشخص کند و همبستگی میان پدیده های زبانی و اجتماعی را کشف کند. تحقیق حاضر نیز با بهره جویی از این چارچوب نظری سعی دارد با مطالعه فرایند برخورد و تماس فرهنگی دو جامعه ترکمن زبان و فارسی زبان در استان گلستان (شهرهای گرگان، گنبدکاووس و بندر ترکمن) و نیز پیامدهای ناشی از این برخورد، جایگاه و کاربرد زبانهای ترکمنی و فارسی را در استان گلستان مشخص نموده و توجیهی در چارچوب معین شده برای آن ارائه نماید. همچنین در این تحقیق ضمن پرداختن به حوزه های اجتماعی مختلف، کاربرد دو زبان فارسی و ترکمنی و تاثیر عوامل برون زبانی (سن، جنس، میزان تحصیلات) بر کاربرد این دو زبان در استان گلستان (شهرهای گرگان، گنبدکاووس و بندر ترکمن) بررسی خواهد شد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

رویارویی هر روزه ی ما با زبان، چنان طبیعی و عادی است که زبان را موضوعی در خور مطالعه و بررسی نمی پنداریم. به عبارت دیگر، زبان همواره وجود دارد و ما ناخودآگاه و بدون کوششی آگاهانه آن را به کار می بریم. پس چنین به نظر می رسد که چون هر فردی یک زبان بلد است، در نتیجه همه ی نکات مربوط به زبان شناخته شده است. در صورتی که این باور صحیح نیست. از سوی دیگر، ممکن است چنین به نظر برسد که خود زبان نیز ساده است، ولی تحقیق در باره ی هر یک از زبان های بشری آشکار می سازد که زبان، نظامی فوق العاده پیچیده، بسیار انتزاعی، و بی نهایت زایا است که معانی را با اصوات مرتبط می سازد. (یول: ۱۹۴۷، ص د).

بنابراین، همجواری زبان ترکمنی با زبان فارسی و شناخت بهتر زبان ترکمنی در استان گلستان می تواند از یک سو برای علاقمندان به زبان ترکمنی موجود در کشور و خارج از کشور (کشور ترکمنستان) و از سوی دیگر به عنوان گویشی برای بررسی زبان فارسی، سودمند باشد. به طور کلی تحقیق در زمینه ی دو زبانگونگی در ایران کم صورت گرفته است. این تحقیق می تواند اطلاعاتی از قبیل : آشنا شدن با کاربرد زبان توسط گروه های مختلف، آشنا شدن با وضعیت زبان ترکمنی در استان، آشنا شدن با روند تغییر زبان ترکمنی و گرایش آن به سوی زبان فارسی، پی بردن به رابطه ی بین حوزه های اجتماعی و انتخاب زبان توسط افراد را در باره ی زبان ترکمنی در استان گلستان برای

علاقه‌مندان ایجاد نمایند. این تحقیق می‌تواند دارای کاربرد های آموزشی باشد. به این صورت که در شهرگنبد کاووس زبان مسلط در هر حوزه چه زبانی است و همچنین علاقه‌مندان می‌توانند در مورد فرهنگ، جمعیت، وسعت و موقعیت این استان اطلاعاتی کسب کنند.

۴-۱- اهداف تحقیق

هدف از انجام این تحقیق این است که وضعیت موجود در مورد استفاده از دو زبان فارسی و ترکمنی در تعاملات روزمره استان گلستان مشخص شود. در این تحقیق تلاش خواهد شد از یک سو، رابطه بین کاربرد زبان های فارسی و ترکمنی در شش حوزه اجتماعی، خانواده، دوستی، همسایگی، دادوستد، آموزشی و اداری مشخص شود و از سوی دیگر، تاثیر عوامل (سن، جنس و میزان تحصیلات) بر کاربرد این دو زبان در استان گلستان بررسی شود. لازم به ذکر است که متغیر زبان مادری همسر - ترکمن ها به دلایل فرهنگی و مذهبی با فارسی زبانان ازدواج نمی‌کنند- در این پژوهش در نظر گرفته نشده است .

فرضیه ی صفر در این تحقیق به صورت ذیل مطرح می‌شود:

عواملی از قبیل حوزه های مختلف اجتماعی، سن، جنس، سطح تحصیلات هیچ تاثیری بر انتخاب زبان ندارد.